

ԼԵՎՈՆ ՄԻՐԻՋԱՆՅԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ՝ ՍՈՒՐԲԳՐԱԿԱՆ ԵՐԿԻՐ*

Այն իրողությունը, որ Հայաստանն առաջինն է պետականորեն ընդունել քրիստոնեությունը, պետք է դիտարկել որպես պատմական անհրաժեշտություն: Այդ անհրաժեշտության արմատները շատ հին են, ոչ պակաս կարևոր, քան Ք. Հ. 3-րդ դարի վերջի և 4-րդ դարի սկզբի պատմական, քաղաքական և հասարակական հանգամանքներն ու շարժառիթները:

Պատահական չէ, որ մեսրոպատառ անդրամիկ կոթողային Գիրքը եղավ Աստվածաշունչը: Այն ոչ միայն հավատո հանգանակ էր, այլև այն ամենահեղինակավոր վկայագիրը, որն իր բազում դրվագներով առնչվում էր Հայոց պատմությանը՝ հաստատելով հայ ազգի ծագումնաբանական կապը մոր աշխարհի մարդկության մահապետ Նոյի հետ, ինչպես նաև մախաբիեղեղյան և ետրոֆեղեղյան քաղաքակրթության առաջացման գործում Հայաստան աշխարհի ուղղակի և բացառիկ կարևոր դերը:

Դարեր շարունակ բոլոր նրանց համար, ովքեր առաջնորդվել են մարդկային բանականությամբ, Աստվածաշունչը հանդիսացել է հնագույն ժողովուրդների տարեգրություն, մախաբիեղեղյան և ետրոֆեղեղյան դարաշրջանների կարևորագույն իրադարձությունների եզակի հիշատակարան: ՍՈՒՐԲ ԳԻՐԲ, ԱՍՏՎԱԾԱՇՈՒՆՉ ԳԻՐԲ անվանման մեջ ի սկզբանե շեշտված են երկու գլխավոր հանգամանքներ. առաջին՝ Արարչի ներկայությունը մարդկային ցեղի բարության հատկանիշների ձևավորման գործում, երկրորդ՝ նկարագրվող երևույթների, իրադարձությունների ճշմարտապատում լինելը:

Հակառակ տարախոհ գիտական այրերի հավակնոտ դատողությունների, զարգացող գիտությունն իր բոլոր ուղղություններով շարունակաբար հաստատել և հաստատում է Աստվածաշնչի տվյալների ու տեղեկությունների հավաստիությունը: Չորրորդական, հնագիտությունը վաղուց է ապացուցել, որ Ն. Ք. 3000-ական թվականներին Միջագետքում համաշխարհային չափանիշի ջրհեղեղ իրոք եղել է: Հաշվարկված, հաստատված է, որ Նոյի տապանում իրոք հնարավոր էր գետեղել նկարագրվածի համեմատ պարունակություն: Պատմական իրողություն է եղել Բաբելոնի աշտարակը (գիկուրատ) և այլն: Այսօր այլևս անկասկած է, որ սուրբգրական տվյալներից ու տեղեկություններից որևէ մեկի ճշմարտապատում լինելու վերաբերյալ որևէ հնարավոր թերահավատություն դատապարտված է գիտական հիմնավորվածություն չունենալու հետևանքարին:

* Այս հոդվածի հիմնական դրույթներն իբրև զեկուցում ընթերցվել են «Աստվածաշնչական Հայաստան» միջազգային գիտաժողովում, որը կայացել է 1999 թ. հունիսի 21-24-ը Օշականում:

Սուրբգրական բազմաթիվ տեղեկություններ, որոնք վերաբերում են Հայաստանին և հայ ժողովրդին, մույնպես վավեր իրողություններ են և ցարդ ապաստում են իրենց արժանի մեկնաբանությանը, իրենց արժանի գիտական և հասարակական գնահատանքին:

Դրախտը ոռոգող գետը բխում էր Եդեմից՝ սկիզբ դնելով չորս գետերի, որոնք էին Փխտը (Մորոխ), Գեհոնը (Երասխ), Տիգրիսը և Եփրատը: Սրանք Հայկական լեռնաշխարհի հայտնի գետերն են, որ այսօր էլ շարունակում են իրենց մշտագո ընթացքը: Նշանավոր երգի «Հայաստան, երկիր դրախավայր, Դու մարդկայնոց եղի օրրան» արտահայտությունը սուկ բանաստեղծական երևակայություն չէ:

Ապացուցված է, որ հնդեվրոպական ժողովուրդների ամենահին մախնիները, այսպես ասած՝ մախալեզվով խոսող մարդիկ, բնակվել են Հայկական բարձրավանդակում, Տիգրիսի ու Եփրատի հովտում, վաճառ լճի ավազանում. ապացույց, որով հաստատվում է քաղաքակրթության սկզբնավայր Եդեմ-դրախտի գտնվելը այդ տարածաշրջանում:

Վերոհիշյալը հաստատում են մեկ Հայաստանի հնագույն տեղանունները, որ կապված են Եդեմի առաջին բնակիչների ժառանգների անունների հետ: Այսպես, օրինակ, Խնուսում, Հարամիկ գյուղից քիչ հեռու, մինչև 1915 թվականը տեղի հայերը ցույց են տվել ծառերի մի պուրակ, որը կոչվել է Կայեմի ծառեր հնադարյան անունով: Խնուսի դաշտի հարավային բարձր լեռը կոչվել է Ղամեքի լեռ:

Հանճարեղ բանահավաք ու ժողովրդագետ Գարեգին եպիսկոպոս Սրվաճառյանը (1840-1892) այդ կողմերում իր ակնցնով լսել է, թե Աբելի անմեղ արյունը թափվել է Խնուսի դաշտում, որի բլրակներից մեկը կոչվել է Կայեմի գերեզման: Ինչպես տեսնում ենք, Հայաստանի աշխարհագրական-պատմական տեղանունները համահունչ են սուրբգրական տվյալներին և պահպանված են մինչև այսօր:

Գրականության մեջ Արարատը հաճախ է կոչվել Բիբլիական լեռ: Պետք է ասել, որ Արարատ լեռան վրա Տապանի հանգրվանումը միակ պարագան չէ, որ մեզ՝ հայերիս կապում է ջրհեղեղի պատմության հետ: Կա և մի ուրիշ կարևոր՝ կենսաբանական հանգամանք: Ջրհեղեղից փրկվեցին ութ հոգի՝ Նոյը իր կնոջ, Նոյի երեք որդիները՝ Սեմը, Բամը և Հաբեթը՝ իրենց կանանց հետ: Ըստ մեր ազգային, ինչպես մեկ օտար պատմագրության, այս Հաբեթից է սկզբնավորվել մեր ազգը: Աստվածաշնչում հիշատակված են մեկ Հաբեթի հաջորդները՝ Հաբեթի թոռներ Թորգոմը և Աքաճազը: Բանի որ Հին Աշխարհում ազգերն ու երկրները կոչվում էին իրենց թագավորի անունով, մեր ազգն ու երկիրը մախապես կոչվել են Հաբեթի, Թորգոմի, Աքաճազի անունով: Իսկ երբ Թորգոմի որդի Հայկը կատարեց ազգափրկիչ սխրանք՝ սպանեց մեր երկիր ներխուժած Բաբելոնի տիրակալ Բելին, Հայկի անունով մենք կոչվեցինք հայեր, մեր երկիրը՝ Հայք, Հայաստան:

Պատմագրությունը լիովին համապատասխանում է Աստվածաշնչի տառին և ոգուն: Հայ պատմագիրներն ուսումնասիրել են տասնյակ սկզբնաղբյուրներ, որոնք իրենց հերթին համընկնում են Աստվածաշնչի ոչ միայն Ծննդոց Գրքի, այլև Հայաստանին և հայ իրականությանը վերաբերող բազմաթիվ ուրիշ հատվածների վկայություններին:

գլխավորական Հայկին» («Վերահասու եղե՞լ ես Բազմաստեղյանի կարգին, բացե՞լ ես քողը Հայկ համաստեղության» (ԼԸ 31)):

Աստվածաշնչում Թորգոմա տունը, Հայաստանը և նրա խորհրդանշանները հիշատակող հատվածներ շատ կան: Թորգոմա տունը երկու անգամ հիշատակված է Եզեկիելի Մարգարետության մեջ (ԻԷ 14 և ԼԸ 6): Հայք-Հայաստանը Արարատյան երկիր անվանումով հիշատակված է Թագավորությանց Չորրորդ Գրքում (ԺԹ 37), Եսայու Գրքում (ԼԷ 38), Տորիթի Գրքում (Ա 24): Երեմիա մարգարեն տալիս է Հայաստանի զինական ուժերի հավաքական անվանումը՝ Ասքանազեան գունդ, Հայաստանն անվանելով Արարատեան թագաւորութիւն (ՄԱ 27), ինչն արժանացել է Պատմահայր Մովսես Խորենացու հատուկ ուշադրությանը:

Մինչև անցյալ դարի երկրորդ կեսը, մինչև, այսպես կոչված, մարդաբանական դպրոցի հանդես գալը, Հայոց պատմության ժամանակագրությունը, հայոց մեծաց ավանդական ծագումնաբանությունը կասկածի ենթակա չէր: «Համեմատական մեթոդով», սակայն, հետզհետե ավելի ու ավելի ոգևորվող օտար և հայ գիտնականները Հայոց հնագույն պատմությունը հռչակեցին Աստվածաշնչին արհեստականորեն հարմարեցված... Գիտության անվան տակ հանդես բերվող այս ունայնատության դառը պտուղները ցայսօր զգացնել են տալիս իրենց. տասնամյակներ ի վեր պաշտոնականացած այդ ունայնության հետևանքով մենք այսօր ստիպված ենք ժամանակ և եռանդ վատնել՝ ապացուցանելու, հաստատելու այն ամենը, ինչը դրա կարիքը բնավ չունի:

Օտո բան պետք է շտկվի, և աշխարհը պետք է իմանա, որ Պատմահայր Մովսես Խորենացին հայոց մեծաց ծննդաբանությունն ու ընդհանրապես ամեն բան շարադրել է՝ ծայրագույն բարեխղճությամբ հավատարիմ մնալով ժամանակագրության սկզբունքին: Հանճարեղ Պատմահայրն ինքն է գրել, թե «Ոչ է պատմութիւն ճշմարիտ առանց ժամանակագրութեան»: Ժամանակն է աշխարհին հավաստել, որ մեր ազգային պատմագրությունը գիտականորեն անթերի է, ճշմարտապատում և հույժ հավաստի:

Հայաստանը ցուրբգրական երկիր է ոչ մեր կամոք, այլ ըստ մեր պատմական ճակատագրի: Ինչպես որ մեր ազգային ծննդաբանությունը ուղիղ գծով կապված է մայրաքաղաքների մայրաքաղաք Նոյի, մեր երկիրը՝ Եդեսի հետ, այնպես էլ մեր երկրի ու ժողովրդի Ք. Հ. առաջին դարի պատմությունն ուղղակիորեն առնչվում է Նոր Կտակարանին:

Հայոց Աբգար թագավորի և Հիսուս Քրիստոսի մամականությունը, որը համահանդերձ ակարագրված է մեր ազգային պատմագրության մեջ, հավաստության կարիքը չունի: Այն մեր ազգային պատմության, մեր հոգևոր մշակույթի փառավորագույն էջերից է: Աբգար թագավորի սքանչելի հավատը, Փրկչի համբարձվելուց ամիջապես հետո պետականորեն քրիստոնեություն ընդունելը, Հոռմին, Պարսից տերությանը և ուրիշներին ևս քրիստոնեության կոչելը Հայոց Դարձի առաջին և հզոր արարն էր: Աբգարի մահով այն մնաց անկատար: Ստեղծված հասարակական-քաղաքական ավանդույթը, մանավանդ Հայաստանում Թադեոս և Բարդուղիմեոս առաքյալների արգասավոր գործունեությունը սակայն, որով հիմնարկվեց Հա-

յաատանայց Եկեղեցու առաքելականությունը, մեծապես նպաստեցին երկուսկես դար հետո Հայաստանում քրիստոնեության վերջնական հաստատմանը:

Նախախնամության կամքն առկա է նաև Ս. Գրիգոր Լուսավորիչ-Տրդատ Մեծ համագործակցության մեջ: Աստվածային օգնականությամբ կատարվող բուժումներին դարձյալ միանում է Միածնի մասնակցությունը, այս անգամ՝ երազում հայտնվելու ձևով: Առաջին դեպքում Հայոց հողը սրբացավ Փրկչի կենդանագիր հայտնվելու ձևով: Առաջին դեպքում՝ Միածնի նշած տեղում իշման Պատկերով ու կենդանի Գրով, երկրորդ դեպքում՝ Միածնի նշած տեղում իշման Սուրբ Սեղանով, որը եղավ Մայր Տաճարի կենտրոնը: Նախախնամության ձեռքը չէ՝ արդյոք, որ փրկել է Միածնաէջ Տաճարը 17 դարերի փորձություններից...

Հայաստան աշխարհի սուրբգրական՝ խորհրդանիշներից առաջինը, ամենահայտնին ու ամենահռչակվածն, ամշուշտ, Արարատ լեռն է: Իր փառահեղ տեսքով Արարատ լեռն իմքնին մի վեհագույն կոթող է՝ ի հիշատակ նոր մարդկության նախահայր Նոյի և նրա ընտանիքի յոթ անդամների, որոնք փրկվեցին աշխարհակործան ջրհեղեղից և անվնաս իջան Արարատյան դաշտ:

Եթե Արարատ լեռը Տապանի հանգրվանն է, ապա Արարատյան դաշտը՝ փրկվածների առաջին պատսպարանը: Արարատյան դաշտում Նոյը սեղան շինեց և Տիրոջը մատուցեց զոհության անդրանիկ ողջակեզը, առաջին մատաղը: Աստվածաշնչյան տեղեկությունն այն մասին, թե հողագործ Նոյը այգի տնկեց և վայելում էր իր այգու զինին, նշանակում է, թե Նոյը բնակություն հաստատեց Արարատյան դաշտում: Այդ է վկայում նաև հիշողությունը: Այս առիթով մեծ ժողովրդագետ Գարեգին Սրվանձտյանը գրել է. «Տեսած եմ Հին Նախիջևանու գերեզմանատան մեջ մի ցած կամարով ծածկված շատ հին գերեզման, զոր հայք և պարսիկք Նոյի գերեզման կանվանեն: Նույն օրինակ մի գերեզման ևս Մարանդ քաղաքի մեջ կա, ուր բնակիչք բոլորովին պարսիկք են, քայց նրազուտով կպատվեն այն շիրիմը և կպատմեն, թե Նոյա կնոջ գերեզմանն է, ինչպես որ մեր հնագետքն ալ Մարանդ անունը կստուգաբանեն ՄԱՅՐ ԱՆԴԻ»:

Եթե Արարատը հավերժորեն պահպանելու է Տապանի փրկության խորհուրդը, ապա Արարատյան դաշտի նյութական վկայություններն ու խորհրդանիշները, ավա՞ղ, մշտական լինել չեն կարող: Եվ որովհետև Արարատյան դաշտից է սկսվում նոր աշխարհի և նոր մարդկության վերածնունդը, մեր կարծիքով անհրաժեշտ է, որ այստեղ, այս օրհնյալ տարածքում լինի այդ վերածնունդը խորհրդանշող հուշակոթող: Այն կխորհրդանշի ոչ միայն Տապանում փրկվածների էջքը Արարատյան դաշտ, ոչ միայն Նոյի զոհաբանական ողջակեզը՝ նոր մարդկության առաջին մատաղը, այլև կյանքի վերածնունդը՝ բովանդակ իմաստով:

Միաժամանակ, հուշակոթողը կմարմնավորի հայ ժողովրդի և ամբողջ մարդկության մեծարանքի խորհուրդը՝ Նոյ մահապետի մեծագործության հանդեպ:

Փափագելի է, որ սույն հուշակոթողը կանգնեցվի Հայաստանում քրիստոնեությունը պետական կրոն հաստատելու 1700-ամյակի միջազգային տոնակատարությունից առաջ: Դրանով զգալապես կընդլայնվի տոնակատարության բովանդակությունը: Այն կդառնա ըստ ամենայնի համամարդկային:

Աստվածաշունչը վկայում է, թե ջրհեղեղից հետո Նոյն ապրեց երեք հարյուր և հիսուն տարի: Անկասկած է, որ այդ ամբողջ ժամանակամիջոցում Նոյն ապրել է

Արարատյան դաշտում: Մի՞թե պատահական է, որ մրա և մրա կնոջ գերեզմանը ժողովուրդը ոչ մի ուրիշ վայրում ցույց չի տվել: Ուրեմն, կանգնեցվելիք հուշակոթողը, 1700-ամյակի հանգամանքից անկախ, պատմամշակութային ամհրաժեշտություն է:

Կյանքի վերածնունդով վերընձյուղվեցին հայ ժողովրդի մախաջրհեղեղյան արմատները: Հայաստանի լեռներն ու ձորերը փրկված շատ արժեքներ են պահպանել մահ մախաջրհեղեղյան մեր քաղաքակրթությունից: Դրան գումարվում է այն ամբողջ մշակույթը, որն ստեղծվել է Հայաստան աշխարհի սուրբգրական հողի վրա՝ վերջին հինգ հազար տարիների ընթացքում: Դա մեծարժեք և ինքնատիպ ներդրում է համաշխարհային քաղաքակրթության գանձարանում:

25. 04. 1999

